

С. Є. ЛУПАРЕНКО

ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИТИНСТВА В ХІХ СТ.

ХІХ століття відзначилося підвищенням інтересу науковців і громадськості до дитинства і специфіки дитячого розвитку, що зініціювало проведення наукових досліджень дитинства в різних напрямках, зокрема: фізіологічних (М. Введенський, І. Павлов, І. Сеченов та інші), психолого-педагогічних (М. Добролюбов, М. Корф, М. Пирогов, С. Русова, І. Сікорський, К. Ушинський та інші).

Характерною особливістю ХІХ ст. було започаткування етнографічних досліджень (Г. Квітка-Основ'яненко, М. Костомаров, О. Потєбня, М. Сумцов та інші), у межах яких вивчалися особливості ставлення українців до дітей, їх навчання та виховання, організація праці й відпочинку, окремі явища світу дитинства, здебільшого урочисті (народження, хрестини), розваги дитини, специфіка формування її мовлення. Так, Г. Квітка-Основ'яненко у 1841 р. надрукував у журналі «Современник» невеличку статтю «Українці», у якій розкрив свій погляд на побут і характер слобідських українців. Він підкреслював, що українці завжди прагнули якомога повніше й різнобічніше розвивати та виховувати своїх дітей:

«Поселянин намагається навчити дітей грамоті і потім вже обирає промисел за схильністю... Достатній обиватель уважає соромом, якщо з його синів немає грамотного, звісно, у тих місцях, де є можливість навчання» [1, с. 461].

Водночас Г. Квітка-Основ'яненко стверджував, що діти багатих верств населення (дворянства) були зіпсовані надмірною їжею, розвагами, дурницями й забобонами, аморальністю поведінки їхніх батьків (хабарництвом, жорстокістю тощо), поганими впливами кріпацької челяді – унаслідок цього, вони у школі вчилися абияк і з юних років починали знайомитися з дорослими розвагами (зокрема, горілкою) [1].

Також у другій половині ХІХ ст. літературно-етнографічні розвідки (Б. Грінченко, П. Чубинський та інші) зініціювали відкриття дитячого фольклору, чому сприяла поява збірників «Дитячі пісні» П. Бессонова (1868), «Дитячі ігри, переважно російські» Є. Покровського (1887), «Народні колицкові» О. Ветухова (1892). Формуванням дитячого фольклору в окрему галузь, класифікацією та збором дитячого фольклорно-етнографічного матеріалу займалися М. Сумцов, К. Ушинський, П. Шейн та інші. Так,

М. Сумцов не тільки одним із перших почав розробляти питання фольклоризму української літератури, але й звертав увагу дослідників на необхідність наукового вивчення коломийок, колядок, щедрівок, приказок. Він надавав великого значення всебічному дослідженню усної народної творчості та був упевнений у тому, що пісня, приказка, казка є не тільки формою виразу громадської думки, але й прекрасним джерелом знань про народне життя [4].

Серед народознавчих досліджень треба окремо виділити діяльність М. Лисенка, який написав кілька опер для дітей, а саме: «Коза-дереза» (1880), «Пан Коцький» (1891), «Зима і Весна» (1892). Їхній зміст було взято з народних казок, а мелодію – з народних мотивів. Наприклад, у дитячій опері «Коза-дереза» *«багато здорового веселого сміху, м'якого юмору, такі влучні музичні характеристики звірів...»* [2, с. 55]. Узагалі ці опери викликали в дітей багато позитивних емоцій:

«Скільки молодого сміху, щирої радості, веселоців було, – скільки втіхи, задоволення, – скільки вдячності, – скільки цікавих розмов перед і після вистави!.. Ця вистава («Коза-дереза» – С. Л.) відкрила для мене душу і серце дітей» [2, с. 55].

Окрім того, М. Лисенко видав художньо-етнографічну збірку «Молодощі» (1876), у якій були представлені українські пісні (для сім'ї та школи) для різних дитячих голосів, веснянки, гулянки, рухливі забавки зі співом (рухливі ігри), що були спрямовані не лише на фізичний та естетичний розвиток дітей, але й на пробудження національної свідомості.

Також активною етнографічною діяльністю відзначились українські Громади, які зображуючи картину внутрішнього життя народу, через спостереження за життям села та опитування, що здійснювали вчителі, досліджуючи учнів, вивчали етнографію дитинства та батьківства, а саме: побут і фольклор українських дітей, особливості догляду за ними, дитячі ігри, забави, традиційні способи впливу дорослих на дітей, обряди і повчання, пов'язані з народженням дитини тощо. Результати етнографічних розвідок українських Громад були розкриті на сторінках часописів «Киевская старина», «Основа» [3].

Отже, поява і проведення етнографічних досліджень, присвячених різним питанням дитинства, свідчать про визнання дорослими цінності і важливості цього періоду життя, їх прагнення забезпечити необхідні умови для повноцінного розвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квитка-Основьяненко Г. Сочинения Григория Федоровича Квитки: в 6 т. / [Г. Квитка-Основьяненко]; под ред. А. Потебни. – Харьков: Издательство Харьковского уездного земства, 1890. – Т. 4. – 515 с.
2. Мировець В. З щоденника вчителя / В. Мировець // Світло. – 1912. – Кн. 3. – С. 44 – 56.
3. Побірченко Н. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина XIX – початок XX століття): [монографія] / Н. Побірченко. – К.: Науковий світ, 2002. – 331 с.
4. Сумцов Н. Малорусские пьяницкие песни / Н. Сумцов; изд. ред. журн. «Киев. старина». – К.: Типография А. Давиденко, аренд. Л. Штамом, 1886. – 26 с.

